

2-mavzu: . Pedagogika shaxs tarbiyasi va rivojlanishi to‘g‘risidagi fan. Ilmiy-pedagogik tadqiqotlar metodologiyasi va metodlari.

Reja:

1. Pedagogikaning fan sifatida vujudga kelishi va tarmoqlari.
2. Umumiy pedagogika fanining maqsadi, vazifalari, obyekti, predmeti va tuzilishi.
3. Umumiy pedagogikaning asosiy kategoriyalari va tushunchalari.
4. Umumiy pedagogika fanining boshqa fanlar bilan o‘zaro aloqadorligi.
5. Ilmiy-pedagogik tadqiqot metodlari.

Tayanch tushunchalar:

- ▶ *pedagogika, pedagogikaning tuzilishi,*
- ▶ *pedagogika tarmoqlari, bilim, ko‘nikma, malaka,*
- ▶ *maxsus pedagogika, pedagogik tizim,*
- ▶ *ilmiy-pedagogik tadqiqot metodlari,*
- ▶ *kuzatish metodi,*
- ▶ *suhbat metodi,*
- ▶ *eksperiment metodi*

Pedagogikaning fan sifatida vujudga kelishi

Suqröt

U o‘z ta’limotida mardlik, donolik, adolatlilik tushunchalarini belgilab beradi. Mardlik qo‘rquvni daf qilish, donolik – jamiyat qonunlariga rioya qilish, mo‘tadillik – o‘z hissiyotlariga erk bermaslik, adolat – yaxshilikni amalga oshirish yo‘llarini o‘rgatishdir deb ta’kidlagan

Aristotel

Aristotel o‘zining axloqqa oid “Nikomax etikasi”, “Endem etikasi” asarlarida tarbiyaning maqsadi tabiat bilan bog‘liq bo‘lgan insonni tadrijiy rivojlantirishdan iboratligini, aql va idrokni rivojlantirish muhim ekanligini aytadi. Uning ta’limotiga ko‘ra, bolalarning yosh xususiyati hisobga olingan holda, jismoniy, axloqiy va aqliy tarbiya uzviy birlikda amalga oshirilishi kerak. Fuqaro faqat o‘z shaxsiy ishi bilan shug‘ullanmay, xalqning tinchlikda yashashi, farovonligi yo‘lida faoliyat ko‘rsatishi, go‘zallik yaratishi kerak. Aristotel tarbiya muddatini 21 yil: bola tug‘ilgandan 7 yoshgacha, 7 yoshdan 14 yoshgacha, 14 yoshdan 21 yoshgacha deb belgiladi. U bolaning har bir davrdagi o‘ziga xos xususiyatlarini ko‘rsatadi, har bir davrda amalga oshiradigan tarbiyaning maqsadi, mazmuni va usullarini bayon etadi

Demokrit

U falsafa, matematika, fizika, biologiya, tibbiyot, ruhiyat, san'atga doir asarlar yaratib, inson shaxsining qaror topishi uning tabiatini va tarbiyasiga bog'liqligiga urg'u qaratgan. Agar inson o'qimasa mahorat va donishmandlikka erisha olmaydi deb hisoblagan. Demokrit yoshlarga aql-idrokllilik, keksalarga donolik xosligi tegishli tarbiya va tabiat baxsh etishini olg'a surgan

“Avesto”

“Avesto” ta’limotiga ko‘ra ikki kuch: yaxshilik Axura Mazda va yomonlik Angra Manyu mavjud bo‘lib, ular bir-birlariga abadiy murosasizdirlar. Yaxshilik kuchlarida insonning jismoniy, axloqiy, aqliy, ekologik, go‘zallikka doir juda ko‘p muammolari mujassamlangan. Jumladan, Zardusht munojotlarida Yazdondan yerda dehqonchilik va chorvachilikni rivojlantirish uchun bandalarining sog‘lom, baquvvat bo‘lishini ta'minlashi iltijo qilingan, yaxshi ish, yaxshi xulq, yaxshi odat ularda barqaror bo‘lishi so‘ralgan

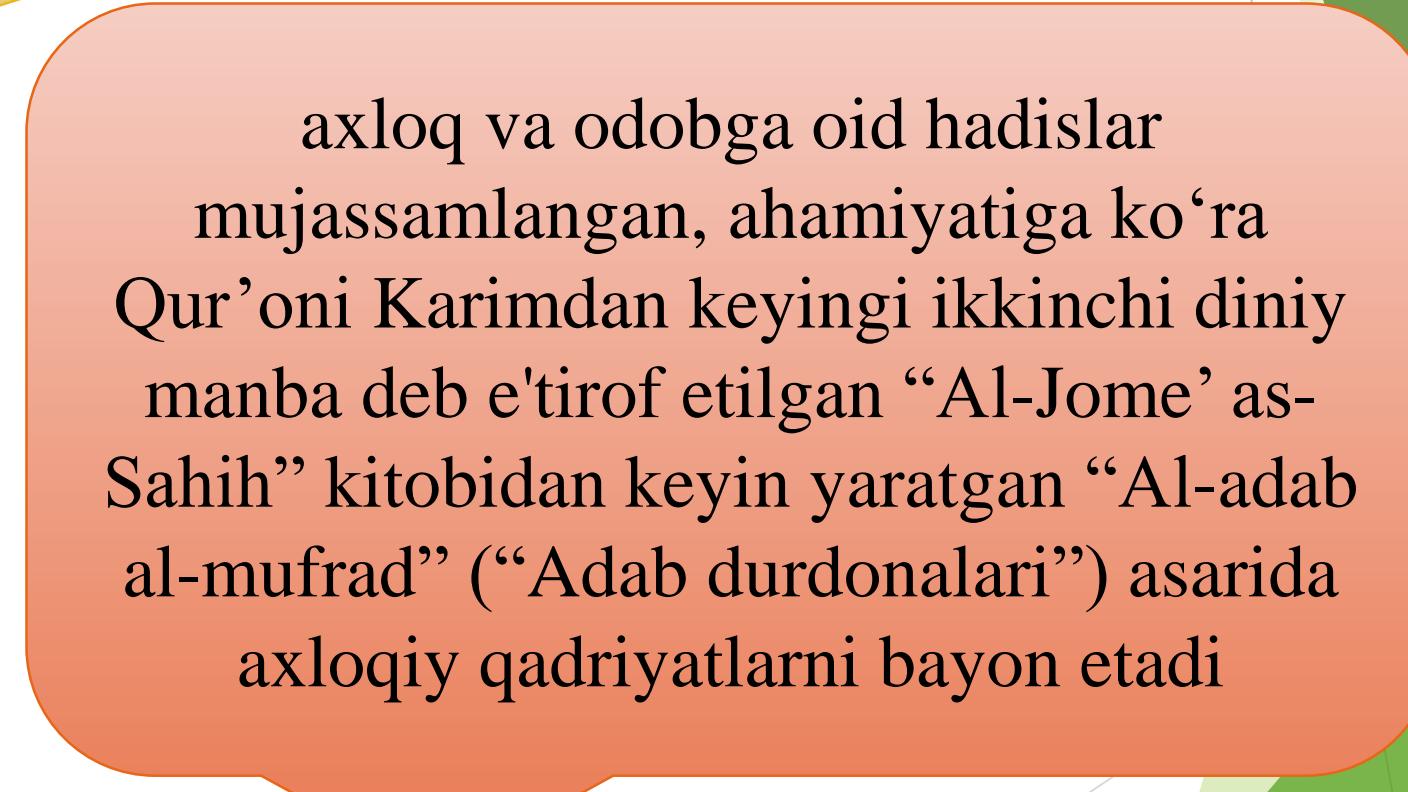

Mahmud Qoshg'ariy

“Devonu lug‘otit turk” kitobida
baxillik, mol-dunyoga hirs qo‘yish,
o‘zi och bo‘la turib, saxiylik qilaman,
deyish, g‘irromlik va boshqalar qattiq
qoralangan. Ota-onas, qo‘ni-
qo‘shnilarning pand-u nasihatlariga
quloi solish, og‘izdan yomon so‘zlar
chiqarmaslik, doimo kamtar,
g‘amginlarning dardiga malham
bo‘lish ulug‘langan

Imom al-Buxoriy

axloq va odobga oid hadislar
mujassamlangan, ahamiyatiga ko‘ra
Qur’oni Karimdan keyingi ikkinchi diniy
manba deb e’tirof etilgan “Al-Jome’ as-
Sahih” kitobidan keyin yaratgan “Al-adab
al-mufrad” (“Adab durdonalari”) asarida
axloqiy qadriyatlarni bayon etadi

Forobiy

insonning qadr-qimmatiga, uning aql-zakovatining ijodiy va bunyodkorlik kuchiga yuksak baho beradi. Inson Forobiy uchun shunchaki biologik bir mavjudot emas, u o‘z mohiyatiga ko‘ra, aql-idroki tufayli hayvonot dunyosi chegaralaridan tashqariga chiqadi, zakovati mehnati bilan bir qatorda uni ijtimoiy jihatdan faol qilib qo‘yadi. Insonning hayoti stixiyali tarzda kechishi mumkin emas. Bu hayot ongli va aniq maqsadni ko‘zlagan bo‘lishi, faqat shaxsiy emas, balki ijtimoiy ahamiyatga molik bo‘lishi lozim

Ibn Sino

Ibn Sino o‘z tarbiya sistemasini yaratdi. Bu tizimda: odob, astronomiya, tibbiyot, mantiq, falsafa, tabiatshunoslik, til va uning grammatikasi, musulmon qonunshunosligi fanlarini kiritdi. U tarbiya jarayoni aqliy, jismoniy, axloqiy, estetik va mehnat (hunar o‘rgatish) tarbiyalarining bir butunligini tashkil etadi, deb ko‘rsatgan edi. U maktabda o‘qish, tarbiya ishlarini jamoa tarzida tashkil etish g‘oyasini olg‘a surdi. O‘qitish jarayonining didaktik asoslarini yaratdi. Ibn Sino etika va axloqiy tarbiya masalalarini falsafiy-pedagogik asosda chuqur yoritib berdi. Yaxshilik, odobli bo‘lish, kamtarlik va insoniylik masalalariga ko‘p asarlarida to‘xtalib o‘tgan edi. Ayniqsa, oila tarbiyasida Ota-onaning o‘rnini alohida ko‘rsatadi. Bola tug‘ilgach, avvalo, ota unga yaxshi nom qo‘yishi, so‘ngra esa uni yaxshilab tarbiya qilishi kerak deb ta’kidlaydi edi

Beruniy

Inson yer yuzida yaratilganlar orasida eng mumtozidir. Ammo insonlar qizg'anchilik sababi bilan bir – birlarining qo'llarida bo'lgan narsalarga ko'z tikadilar. Bu ham ijtimoiy huzursizlikka sabab bo'ladi.

O'z ishonchini, mazhabini va qabilasini boshqalardan ustun ko'rmoq insonlar orasida nifoqlarga yo'l ochadi.

Xurofotlar va bo'sh (asossiz) ishonchsizlik insonlikning takomilini orqaga surmoqda va tushunmovchiliklarni yuzaga keltirmoqda.

Alisher Navoiy

► O‘zbek xalqining ulug‘ farzandi, insonparvar, ma’rifatparvar **Alisher Navoiy** (1441-1501) XV asrda tavallud topdi, temuriylar davrida yashab ijod qildi. Alisher Navoiy ilmiy va adabiy faoliyatida ham, ta’lim-tarbiya haqida bildirgan fikrlarida ham o‘zidan oldin o‘tgan Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon al-Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug‘bek va boshqa mutafakkirlar an'anasi davom ettirdi va boyitdi. Asarlaridan biri “Xamsa” o‘zbek she’riyatining gultoji bo‘lib, Navoiy ularni 1483 yilda boshlab, 1484-85-yillarda yozib tugatgan.

Abdulla Avloniy

- **Abdulla Avloniyning ijodiy faoliyatida maktab va maorif, ta'lim-tarbiya masalalari alohida o‘rin egallaydi.** Avloniy “Birinchi muallim”, “Ikkinchi muallim”, “Maktab va guliston” asarlarini maktab o‘quvchilariga bag‘ishladi. Avloniyning 1913-yilda “Turkiy guliston yoxud axloq” asari bosilib chiqdi. Avloniyning maorif, madaniyat, yosh avlodni tarbiyalash sohasidagi xizmatlari beqiyosdir. Uning fikricha insonlarni yaxshilikka chaqirguvchi, yomonlikdan qaytaruvchi – ilmdir. Yaxshi xulqlarning yaxshilagini, yomon xulqlarning yomonligini dalil va misollar bilan bayon qiladurgan kitobni axloq deyilur. O‘z aybini bilib iqror qilib tuzatmakka sa'y va qo‘sish qilgan kishi chin bahodir va pahlavon kishidir. Tarbiya “Pedagogiya”, ya’ni bola tarbiyasining fani demakdur. Bolaning salomati va saodati uchun yaxshi tarbiya qilmak, tanini pok tutmak, yosh vaqtidan maslakini tuzatmak, yaxshi xulqlarni o‘rgatmak, yomon xulqlardan saqlab o‘sturmakdur. Tarbiya qilguvchilar tabib kabidur

Mahmudxo‘ja Behbudi

► **Mahmudxo‘ja Behbudi** asrimizning birinchi choragidagi Turkistonning eng mashhur kishilaridan edi. Behbudi adabiyot, tarix bilan birga siyosatshunoslik bilan ham shug‘ullangan. Behbudiyning Turkiston maktab-maorifchiligidagi xizmatlari g‘oyat katta. U o‘lkadagi “usuli jadid” maktabining eng birinchi nazariyotchi va amaliyotchisi jadidchilik harakatining tan olingan karvonboshisidir. Behbudi o‘zbek va tojik tillarida “Muntaxabi jo‘g‘rofiyai umumiy” (“Qisqacha umumiy jo‘g‘rofiya”) asarini, yangi usuldagи maktablar uchun darslik va qo‘llanmalar: “Kitob ul-aftol” (“Bolalar uchun kitob”), “Muxtasari tarixi islom” (“Islomning qisqacha tarixi”), “Amaliyoti Islom», “Madhali jo‘g‘rofiyai umroniy” (“Aholi jo‘g‘rofiyasiga kirish”), “Muxtasari jo‘g‘rofiyai Russiy” (“Rossiyaning qisqacha jo‘g‘rofiyasi”)ni yaratgan. U xalqni ilm-ma’rifat egallashga chaqirdi, xotin-qizlarning ilm olish huquqini himoya qildi, yangi usuldagи maktablar ochishga, dunyoviy fanlarni o‘rganishga undadi, tabiat hodisalarini, Yerning yumaloqligi, o‘z o‘qi atrofida aylanishi va muallaq turishi, Oy va Quyosh tutilishini ilmiy nuqtayi nazardan tushuntirishga harakat qildi. Buning uchun uni reaksiyon ruhoniylar “Dahriy” deb e’lon qilganlar

Yan Amos Komenskiy

► **Yan Amos Komenskiy** mashhur donishmand, chexiyalik insonparvar-pedagog, demokratik pedagogikaning asoschisi sifatida bashariyat tarixidan munosib o‘rin oldi. U o‘zining ongli hayotini, amaliy pedagogik faoliyatini, ilmiy asarlarini xalq bolalarini o‘qitish va tarbiyalashdek oliyjanob ishga bag‘ishladi. Uning insoniyat oldidagi buyuk xizmati shundaki, u yosh avlodni o‘qitish va tarbiyalash haqidagi fan – pedagogika fanining vazifalarini payqabgina qolmasdan, balki bu sohaning poydevorini ham qurdi, uning keyingi rivojlanish yo‘llarini ko‘rsatib berdi.

Pedagogika fanining metodologiyasi

Al-Xorazmiy

Abu Rayhon Beruniy

Ibn Sino

Rudakiy

Alisher Navoiy

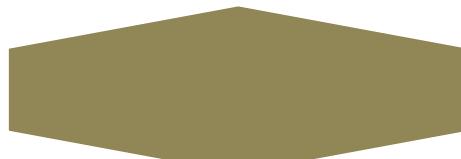
Firdavsiy

Adolf Disterverg

K. D.Ushinskiy

Yan Amos Komenskiy

Johann Genrix Pestalotsi

Pedagogika fanlari majmui

Pedagogika tarixi va nazariyasi	Maxsus pedagogika	Yosh pedagogikasi	Uslubiyat
Pedagogika tarixi	Ijtimoiy pedagogika	Kasb-hunar ta'limi pedagogikasi	Kasb-hunar ta'limi uslubiyati
Umumiy pedagogika	Surdopedagogika	Oliy ta'lim pedagogikasi	Oliy ta'lim uslubiyati
Ta'lim falsafasi	Tiflopedagogika	Malaka oshirish pedagogikasi	Malaka oshirish uslubiyati
Raqamli pedagogika / elektron pedagogika	Oligofrenopedagogika	Oila pedagogikasi	Maxsus ta'lim uslubiyati
Kiber pedagogika	Logopediya	Maktabgacha tarbiya pedagogikasi	Umumiy ta'lim uslubiyati
			Maktabgacha ta'lim uslubiyati

Umumiy pedagogika fanining maqsadi

**respublikamizda komil
insonni voyaga yetkazishning
bir butun holatdagi
muammolarini hal etish**

**ta'lim-tarbiya samaradorligini
oshirish va dunyo talablari
darajasiga olib chiqish
masalalariga ijodiy
yondashish**

**umuminsoniy qadriyat va
milliy madaniyatning
asoslarini e'tiborga olib,
ta'lim-tarbiya mazmunini,
milliy mafkurani shakllantirib
borish imkonini yaratish**

**pedagogika –
tarbiyashunoslik qoida-
qonunlarini ilg‘or tajribalar
asosida boyitib borish va
yangi ish shakllarini izlashga
oid tadbirlar belgilash**

**bo'lajak o'qituvchi va
tarbiyachilarни voyaga
yetkazish masalalarini tadbiq
qilish**

**uzluksiz ta'lim tizimini
yanada rivojlantirish
muammolarini bartaraf etish**

Umumiy pedagogika fanining vazifalari

Sharq va G‘arb xalqlari og‘zaki ijodiyoti, pedagogikasi, mutafakkir, ma’rifatparvar, pedagog va olimlarning tarbiyashunoslikka doir ilg‘or g‘oyalarini tahlil qilib, komil inson tarbiyalash jarayonini o‘rganish

komil insonni tarkib toptirishning qonuniyat-qoida va zarur sifatlarini aniqlash

pedagogika – tarbiyashunoslikdagi ta’lim-tarbiya nazariyasini hozirgi davr xususiy metodikasi bilan uzviy muammolarini ishlab chiqish va yangi pedagogik texnologiya tamoyillariga amal qilish

ta’lim-tarbiya nazariyasidagi qoida, qonun, tamoyil, metod va usullarni mакtab amaliy hayoti bilan bog‘lab bo‘lajak o‘qituvchilarga o‘rgatish

xalq ta’limini boshqarish va raqbarlik masalalarini chuqr o‘rganib bo‘lajak o‘qituvchilarni qayta tayyorlash muammolarini hal qilish

Umumiy pedagogikaning obyekti, predmeti va tuzilishi

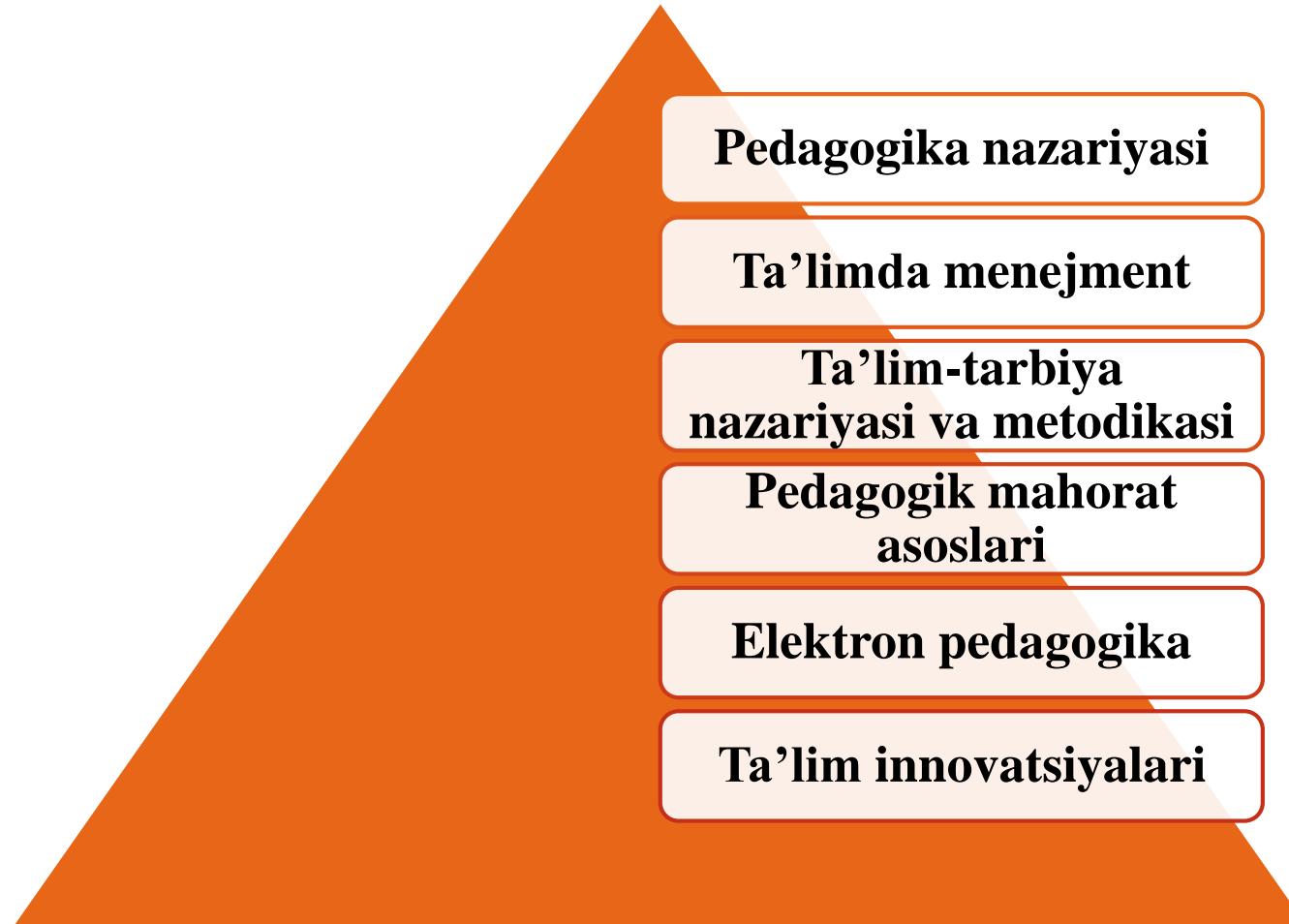
obyekti

Ta'lim-tarbiya jarayonini nazariy va metodologik hamda amaliy asosini ta'minlovchi fan emas, balki barkamol inson shakllanishi va rivojlanishini ta'minlovchi ta'lim-tarbiya jarayonini o`z ichiga oladi

Umumiy pedagogika fanining predmeti

O`qitishning, ta`lim-tarbiyaning qonuniyatlarini o`rganish	O`rganiladigan tushunchalar	O`rganiladigan asosiy g`oyalalar
Ta`lim mazmuni, metodlari, vositalari bilan quollantirish	Bilim	Insoniy fazilatlar
Fanning metodologik asoslarini o`rgatish	Ta`lim	Komil inson
Dunyoviy milliy ma`naviy rivojida shaxs kamoloti uyg`unligi qonuniyatlarini o`ziga xos o`rganish	Tarbiya	Axloqiy sifatlar
Ta`lim-tarbiya to`g`risidagi g`oyalarni yoshlar qalbi va ongiga singdirish sohalari, usul va yo`llarini, vositalarini o`rganish	Ma'lumot	Barkamol avlod
	Ko`nikma	Vatan ravnaqi
	Malaka	Odob-axloqqa o`rgatish
	O`qitish	
	Rivoglanish	
	Shaxs	
	Odob-axloq	

Umumiy pedagogikaning tuzilishi

Umumiy pedagogikaning nazariy va milliy asoslari

Pedagogikaning nazariy asoslari

shaxs kamolotiga qaratilgan, xalq yaratgan boy tajriba, ilmiy tadqiqotga doir nazariy va metodik manbalarga, O‘rta Osiyo va jahon ma’rifatparvar mutafakkir olimlarining asarlariga suyangan holda komil insonni tarbiyalash, o‘qitishning qonun-qoida va tamoyillariining umumiy qonuniyatlariga asoslanadi

Pedagogikaning milliy asosi

ta’lim-tarbiya muammolarini har bir millatning ma’naviy va madaniy, umumbashariy, umuminsoniy qadriyatlar bilan bog‘lagan holda amalga oshirishdir

Umumiy pedagogikaning asosiy kategoriyalari va tushunchalari

TA'LIM – maxsus tayyorlangan kishilar rahbarligida o'tkaziladigan, o'quvchilarni bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantiradigan, bilim, qobiliyatlarini o'stiradigan, ularning dunyoqarashini tarkib toptiradigan jarayondir. Ta'limgarayonining mazmunini bilim, ko'nikma va malaka tashkil qiladi

TARBIYA – o'sib kelayotgan avlodda hosil qilingan bilimlar asosida aqliy kamolot – dunyoqarashni, insoniy e'tiqod, burch va mas'uliyatni, jamiyatimiz kishilariga xos bo'lgan axloqiy fazilatlarni yaratishdagi maqsadni ifodalaydi. Tarbiya bola tug'ilgandan boshlab umrining oxirigacha oilada, maktabda, kasb-hunar kollejlarida, oliy ta'limgarayonining qonunlari va tushunchalarini shakllanib boradigan jarayondir

BILIM – bir butunlikni tashkil qiluvchi qismlar orasidagi, ularning ichki ziddiyatlaridan kelib chiqqan bog'liqlikdir. U qonuniyat deb ham yuritiladi. Ya'ni bilim insoniyat tomonidan mustaqil hayotda, faoliyatda, ishlab chiqarishda zarur bo'lgan fan asoslarining qonunlari va tushunchalarini o'zlashtirish natijasidir

KO'NIKMA – malakaning tarkibiy qismi bo'lib, harakatning ayrim qismlarini nihoyatda tez, aniq va maqsadga muvofiq ravishda bajarilish qobiliyatini ifodalaydi va ko'p marotaba takrorlanadigan mashqlar natijasida yuzaga keladigan harakatlar yig'indisidir

MALAKA – bilim va ko'nikmani istalgan joyda qo'llay olishdir

Umumiy pedagogikaning asosiy kategoriyalari va tushunchalari

MA'LUMOT – ta'lim-tarbiya natijasida olingan va tizimlashtirilgan bilim, hosil qilingan ko'nikma va malakalar hamda shakllangan dunyoqarashlar majmuidir

MAHORAT – turli malakalardan ishonchli, ijodiy foydalanish hamda kasbiy malakalar rivojlanishining yuqori darajasi va kasbiy ta'limning mutlaq maqsadidir. Mahorat murakkab ishni tez, aniq, sifatli bajarishning barqaror darajasidir

SHAXS – jamiyat a'zosi sifatida o'z o'zini anglash va tafakkur faoliyatining obyektivligi, muloqotda biologik, ijtimoiy muhit hamda maqsadli tarbiya natijasida shakllanadi

PEDAGOGIK MUHIT – ta'lim-tarbiya maqsadlariga muvofiq ravishda tuzilgan shaxslararo munosabatlar majmuasi

FAOLIYAT – biror shaxsiy, guruhiy, milliy yoki umuminsoniy ehtiyojlarga javob beruvchi maqsad sari yo'naltirilgan harakat

Pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqasi

Majburiy fanlar	Tanlov fanlari
O`zbekistonning eng yangi tarixi	
O`zbek/rus tili	
Ta'limda axborot texnologiyalari	
Tilshunoslik	
Adabiyotshunoslik	
Jismoniy tarbiya va sport	
Og`zaki nutq amaloyoti	
O`qish va yozish amaliyoti	
Amaliy fonetika	
Amaliy grammatika	

Pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari

Adabiyotlarni o'rganish

Anketa metodi

Kuzarish

Hisoblash matematikasi va kibernetika metodlari

Statistika ma'lumotlarini analiz va sintez qilish metodi

Suhbat

Test

Maktab hujjatlarini tahlil qilish metodi

Adabiyotlarni o’rganish metodi

Adabiyotlarni o’rganish jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni aks ettiruvchi, mutafakkir va ma’rifatparvar pedagog olimlarning asarlari, Mustaqil O’zbekistonning iqtisodiy, siyosiy va ma’naviyatiga doir adabiyotlar, O’zbekiston yurtboshisi I. A. Karimov asarlari, tadqiqot mavzusiga doir darslik, monografiya, risola va maqolalar, tadqiqot mavzusiga doir pedagogik-psixologik tadqiqotlar, dissertatsiyalar o’rganiladi.

Kuzatish metodi

Kuzatish adabiyotlarni o’rganishdan keyin boshlanadi. Kuzatishda tadqiqotchi biror maqsadni ko’zda tutib tashkil etadi. Kuzatish rejalashtiriladi, uning dasturi tuziladi.

Kuzatish ikki turga ajratiladi

1. Qisqa
muddatli
kuzatish

2. Uzoq
muddatli
kuzatish

Suhbat metodi. Tadqiqot mavzusining biror tomoni yoki xodisalari haqida bilib olish maqsadida ma'lum ma'sul shaxslar bilan og'zaki savollar berib, ulardan axborot olish jarayonidir

Pedagogik eksperiment. Bu metod yordamida ilmiy gepotezalarning ishonchliligi tekshiriladi, pedagogika tizimlarining ayrim elementlari o'rtaсидаги bog'liqlik va munosabatlar aniqlanadi